

Mátyus Alíz

Oroszországi levelek – Mátyus Ferenc hadifogolynaplója

Hadifogolynapló, 1945. október 6. – 1947. június 26.

Egy, a szabadságharcra a pápai református kollégiumból verbuválódott diákot Újszövetsége mentette meg „a harctéren, felfogván a kabát belső zsebében a szívnek irányított puskagolyót”. A pápai diák életét megmentő Bibliát, miután előkerült a szabadságharc dokumentumai és tárgyi emlékei közül, 1931. február 8-án, a Jókai Kör estélyén mutatta be Pongrácz József könyvtárigazgató.

A pápai születésű, a Pápai Tanítóképzőben 1939-ben végzett kántortanítót, Mátyus Ferencet szintén az imakönyv mentette meg és hozta haza orosz hadifogolytáborokból. Az imakönyv első bemutatására, amely egyben Mátyus Ferenc hadifogoly 1945 őszétől 1947 nyaráig íródott naplója, levelei is, 2011. október 20-án, szintén a pápai Jókai Körben került sor.¹

A szabadságharcos pápai diák az imakönyv fizikai tényének köszönhetően megmenekülését. Mátyus Ferenc annak a lelki támasznak és erőnek, amit hite és feleségéhez írt levelei jelentettek a számára, s amelyeket az imakönyv nyomtatott sorai mellé – azaz leggyakrabban fölé, kétoldalt mellé és alá – írt.

Mátyus Ferenc leveleket írt, mint ahogy a rodostói száműzött Mikes Kelemen is. Én pedig, bármennyire csábító volt is, hogy a napló kezem alatt irodalmi alkotássá, regénnyé váljék, fontosabbnak találtam – a tudomásom szerint – egyetlen Magyarországra hazakerült orosz hadifogolynapló szöveghű közlését.

A táborokból indulás tartozéka volt – nem csak a hazaút előtt, de egyik táborból a másikba is – minden személyes tárgy kipakoltatása a zsebekből, a dughelyekről (átkutatták a szálláshelyeket, ha egy ilyen léte kitudódott). Hazafelé indulva, az utolsó tábor elhagyásakor az imakönyv megtartása élet-halál kérdése volt. Mátyus Ferenc nem tudott megválni tőle. Oda kellett írnia az utolsó, 242. oldalára, hogy: „És most!!! Itt ülünk a vagonban. Kondek Géza mellett ülsz, és utazunk.”

És mellette az imádságoskönyv sorai: Téged Isten dicsérünk, Téged Úrnak ismerünk. Mátyus Ferenc húszévesen, 1940 decemberében vonult be katonának², majd 1947 októberében, túlélve a táborokat – amiket imádságoskönyvében gyakorta pokloknak nevezett, s ahonnan Istenéhez imádkozott, hogy segítse vissza szeretteikhez – ért haza. 1947 októberétől 1948 karácsonyáig házat épített és áttelepítette családját felesége falujából, Zalalövőről a szülővárosába, Pápára. Gondoskodott felesége zalalövői, kulákká nyilvánított földbirtokos családjáról. Magát pedig igazoló papírokkal védte meg, hogy nem népellenes bűnös.”

Az élet nem engedte meg, hogy a leveleket tartalmazó imakönyv a címzett kezébe kerüljön. Az csak a már elveszett, Zalalövőn hagyott védettségekben lett volna jó olvasmány. Mátyus Alíz

Levélnapló

Drága Kisanyám! Mivel nincs egy kis darabka papirosom sem, elhatároztam, hogy az imakönyv üres papiros szélein fogok Neked naponta írni. A jó Isten talán nem haragszik meg rám ezért. (...)

Ma október 6. van, már napok óta azon töprengök, hogy apa vagyok-e már vagy sem. Az az érzésem, hogy még nem, de nagyon közel állok már az apaság öröméhez. Istenem! Még ezt sem érem meg, hogy ott lehetek a fiam születésénél. Bízom a jó Istenben, hogy rövidesen hazasegít bennünket ebből a pokolból, és szenvedéseimet azzal jutalmazza, hogy otthon foglak találni egészségben, drága Életem, karodon egy drága, szőke, barna szemű kisfiúval, a kis Ferivel. (...)

Most Obojában vagyunk, Bjelgorod és Kurszk között. Iași-ból ide jöttünk. (...) Kicsi táborban vagyunk német és pár magyar legénységgel összezárva, vagy 1000–1200-an, ebből nyolcvan magyar tiszt. Egy szobában vagyunk emeletes priccseken tisztek. Kb. 10 millió poloska van a szobánkban, egész éjjel csípnék.

Éppen ma nagy esemény történt: a cseh, a jugoszláv, az osztrák legénységet összeszedték és hazaengedték, illetve a végzabra után kidavajozták őket az állomásra. Tudod, Kisanyám, ez aztán mindig reményt táplál bennünk. Köztünk sok már a csüggeteg, pesszimista, azt mondják, mi már talán csak egy év múlva jutunk haza. Én az ellenpárton vagyok, és azt állítom, hogy karácsonyra legkésőbb, a kis Jézus ajándékképpen, még az idén hazajutunk. (...)

Be kellett tegnap hirtelen fejeznem, mert sorakozó volt. Aztán beesteledett. Jött az éjszaka, szenvedés. (...) Most itt a besötétedéssel a poloskák tevékenysége megkezdődik és reggelig tart. Reggel fele a kimerülésben elalszom, pár perc múlva ébresztő, még sötétben reggeli, és a beosztás szerint ki munkára megy közülünk, ki benn marad. Állandó sorakozók egymás után, létszámellenőrzés popijáty³. (...) Az utóbbi napok nagyon rosszul teltek el. Rengeteget fagyoskodtam. (...) Istenem, milyen hihetetlennek tűnik az innét való hazajutás. Olyan érzés rágondolni, mint aki a pokolba jutott, és azt reméli, hogy a jó Isten megkönyörül majd rajta, de nem következik az be soha, és ő tudja ezt jól. Most ismét jönnek a hírek: a legutóbbit egy orosz százados mondta, hogy a napokban a magyar foglyok zászlósig bezárólag haza lesznek szállítva, hadnagytól felfelé tanfolyamra megyünk 1 hónapra Kurszkba, és ott megtanuljuk, hogy hazajutva hogyan kell a kapitalizmussal elbánni. Persze, nem hiszük el. Nem úgy néz itt ki a dolog. Meggyalázva, megszegyenyítve, a tiszt mivoltot sutba dobva bánnak velünk. Ilyen rossz még sehol sem volt. Éjjel a poloska, még ki sem világosodik, már a munka. Hajnalban reggeli 7 deci káposzta vagy köleskásás leves. (A benne lévő dolgok csak mutatványszámban.) Ezzel du. 3-ig robot. Akkor ua. ebéd, sötétig munka, a sötétben vacsora u.az.4 Néha 2 szem krumpli. Néha szerencsénk van, és kinn munkán tudunk sütni pár szem krumplit, répát vagy tököt, esetleg céklát. Egy pár szem vadalmát szerzünk néha.

Drága Életem! (...) Határozottan az az érzésem már, hogy apa vagyok.

Ma 14-e van, vasárnap. (...) Semmi kilátás a gyors hazajutásra, de azt tudjuk, hogy borzasztó vége lesz, ha itt kell maradni, ilyen körülmények között kell kitelelni. A legénység fele elhullik, mint ősszel a legyek. (...) Pedig még nincs tél! (...) Az elkeseredés kezdi felütni vészt hozó fejét! (...) Pedig, ha karácsonyig nem jutunk haza, minden reményünk szétfoszlik, és ezek a halált hozó állapotok fognak bekövetkezni. Hát még egy fertőző betegség, kiütéses tífusz, pl. Borzasztó lenne bármi ilyesmi. (...) Hangulatunk, kedvünk múlóban, már ritka a nevetés, annál több a panaszos szó, a rimánkodás. Érdekes, a káromkodás itt már nem szokás. (...) Most vettem észre, hogy ide értem az imakönyvben: Hallatlan dolog: – hogy te bárkit is gyámoltalanul magára hagytál... Szűz Anyám, segíts haza karácsonykor, Ámen. (...)

Drága Életem! Ismét elmúlt néhány nap. Kinn jártam, munkán. Az emberek holt fáradtak,

élni akarásuk nulla. Legjobb példa erre az, hogy a teherautó majdnem felborult velünk, rendes viszonyok között simán leugráltak volna, ők csak ültek, semmivel sem törődve, néztek. A kötőrőben hasonló példa. (...)

Azon töröm a fejemet – Édes – már napok óta: kisfiunk van-e vagy kislányunk. Nem baj ám a kislány sem, de jobb lenne egy kisfiú, és az az érzésem, az is. Istenem, csak már láthatnálak Benneteket. (...) Tegnap kint dolgoztunk, és nem kaptunk ebédet. Nyers káposztát szállított egy autó, ledobott párat, felfaltuk. Reggel 5-től este 8-ig nem ettünk, és homokbányában dolgoztunk, homokot termeltünk ki, és teherautóra raktuk egész nap, megállás nélkül. (...)

22-e van ma, éjjel szörnyű invázió volt, a poloskák nem bírtak megnyugodni, és emiatt mi sem. Késő éjjel aludtam el. Tegnap éjjel jobban aludtam és érdekes álmom volt (...). Álmomban kora reggel hazaértem, csendesen bementem kicsi szobánkba, és ott láttalak Édes, aludni, melletted egy Édes Kicsivel. Istenem, azt az örömet! Nézegettem a Picit, és nem tudtam megállapítani, fiú-e vagy lány. Amint ott térdeltem az ágy mellett, egyszer csak felébredtél. Azt mondtad, szóról szóra: Édesapa, Te vagy itt? (...) Később a picikém is felébredt, előttem tisztába tetted és félreérthetetlenül megállapítottam, hogy kisfiú! Mennyire örültem Nektek! Istenem, mikor lesz ez valóság? Szeretlek, édes, végtelenül. (...)

Okt. hó 25-e van, Édes Angyalom! (...) Itt ülünk szállásunkon a pokoli sötétségű barakkban. Egy omladozó, régi rom-épületben. Tegnap voltam munkán, ma itt benn vagyok. Itt ülnek az urak: Balla László alezredes úr (XII. ker. Ráth György u. 44.), épp sárgarépat eszik. Hamvas Gyula zászlós úrral (Zalaegerszeg, Wlassics Gy. u. 7. Posta). (...) Mellettem ül az asztalnál Zentarévi Gábor őrnagy úr (Miskolc, Eperjessy u. 3. I. em. 8.), épp mahorkavágással foglalatoskodik. (...) Bartha Andor ezredes úr a legöregebb és legcsendesebb közöttünk. Varrogat, amint látom. Beteg szegény, most ugyan egy kicsit jobban van (Eger, Türk Frigyes u. 6.). (...) Kondek Géza alszik. El van ő is keseredve, de ügyesen leplezi. Ketten vagyunk együtt a régi gárdából. (...) A többi tag szintén vagy tétlenül ül, fekszik, alszik, vagy varr, mosogat 2 cseppben, ugyanis nincs víz, csak a konyha számára, annak is rendszertelenül. Így aztán néha éjjel vacsorázunk. Sokkal nagyobb baj, hogy itt már tél van. (...) Tegnap este nagyon hideg volt. (...) Éjszakánként – átfázásunk és a levesek miatt – 6-7-szer ki kell menni, és ilyenkor egy bokáig érő sártengeren kell keresztülmenni, a leghetlenebb „WC”-hez. (...)

Október 28-án változás állt be fogolyéletünkben, 10 társammal kihelyeztek bennünket egy cukorgyárba. Megérkeztünk és szokatlan megkülönböztető bánásmódban részesítettek bennünket. Külön szobát kaptunk és délben 10 deka húst adtak, ebédhez főtt marha volt, Sorokpolány óta először ettünk 10 dkg-os hússzeletet. Vacsorára dupla köleskását kaptunk. Persze vízben megfőzve, de finom volt, mert nem leves volt. Egy éjszakát aludtunk ott, mert okt. 29-én 6 tiszt rabot, velem együtt, és 343 legénységet kihelyeztek egy kolhozba. Tegnap este érkeztünk ide, Kondek is itt van. Ma már folyik a munka. (...)

Nagyon szeretlek Kisanyám! De sokat vagy eszembe a kicsivel együtt... Életem egyetlen örök álma, vágya beteljesült: gyermekem van, és nem láthatom, nem játszhatom vele, nem szoríthatom drága anyjával együtt magamhoz, nem dédelgethetem őket. Istenem, könyörülj rajtam. Segíts oda hozzájuk, a karácsonyfa tövébe. Drága kis Jézus! Legyek én az ő karácsonyi ajándékuk, és ők az enyém! (...) Isten, ki Úr vagy, akard, hogy valóban öröm legyen szent fiad érkezése az egész világon. Segítsd haza ezt a pusztuló tömeget, bocsásd meg vétkeinket, kegyelmezz nekünk, ne engedd, hogy szolgálid vigasza nélkül kelljen elpusztulnunk. (...) Ámen.

Tudom, Édes, Te is naponta ezért imádkozol. Az egész drága család ezért könyörög az Úrnak, az egész világon ez most a legnagyobb kérélem. (...)

Tudod, Édes, nagyon furcsa ez a fogolyélet. A táborban őrök vigyáznak csuda módon az emberre, így kihelyeztetten pedig senki sincs, aki őrködik, oda megy az ember, ahova akar. (...) Innét megszökni egyáltalán nem lenne tudomány. Egyszerűen felcsomagolna az ember és elindulna. Azonban a hazajutás a hosszú táv miatt kilátástalan. Ha valamelyikünk bírná a nyelvet, esetleg megpróbálkozhatna. Igaz, a hideg lehetetlenné tenne minden kísérletet. (...)

7-én, 8-án nagy nap lesz itt. Oroszország legnagyobb ünnepe. A forradalom évfordulója. Sokan vannak közöttünk, akik e naptól nagyon sokat várnak, én azt mondom, épp oly semmitmondó nap lesz, mint a többi, azzal a különbséggel, hogy – ígérték – talán munkaszünet lesz. Mindenesetre szép gesztus lenne generalisszimusz Sztálintól, ha azt mondaná, nincs többé hadifogoly, mindenki pasli damoj. A mesében így is lenne, de sajnos ez nem mese... Hogy itt mesébe illő dolgok történjenek, ez kizárt dolog. (...)

(...) Drága Életem! Jó néhány nap elmúlt utolsó írásom óta. Változás történt ismét, Kondek Gézával együtt bekerültem a gyárba, 12-én. Mindjárt éjjeli munkafelügyelő lettem, este 10-től reggel 6-ig. (...) Ma vasárnap van, 18-a. Erősen közelgünk szent karácsony felé, de semmi komolyabb eredetű hírt nem kapunk hazajutásunkkal kapcsolatban. Pedig, hogy hazaérjünk, már jól el kellene indulnunk. A reményt – sajnos csak ez van – nem adom fel dec. 5-ig. (...)

Nov. 23. Drága Életem! Nagyon változatosak és eseménydúsak a napok. Tegnaplőtt jött egy orosz tiszt és a lengyeleket magával vitte. Mennek haza. Hogy kerültek ide??? Ma jött egy orosz tiszt ismét, és az osztrák, román, cseh foglyokat viszi azonnal magával. Csak mi maradunk itt a németekkel. Nem értem! A végén kiderül, hogy az egyetlen bűnös a magyar királyi tisztikar. Mi dolgozunk legtovább Oroszország felépítésén. Érthetetlen. (...) Azért itt jobban érezzük magunkat, mint Obojánban. Itt nincs davaj-legénység. Egy orosz főhadnagy a parancsnok, máshoz semmi közünk. Ő pedig jó ember. Nem sokat zavar bennünket. (...)

Nov. 26. Hétfő. (...) Itt mostanában egymás közt nem nagyon unatkozunk, mert nagyon érdekes természetű urak verődtek össze. Van 1-2 egészen fiatal zászlós, akik állandóan vitatkoznak. Itt a kötelező tisztelet a feljebbvaló iránt megszűnt hivatalosan. Illetve, a kényszerhelyzet szűnt meg. Így mindenki úgy viselkedik az idősebbekkel szemben, ahogy azt jólneveltsége diktálja. (...) Kondek Gézával csak jól megvagyunk. Egymás mellett fekszünk, aztán csak elbeszélgetünk. A többiek közül Barabás főhadnagy komolyabb, idősebb úr, a többiek gyerekek. Rakoncátlan gyerekek. Komolytalanok és nagyszájúak. Okoskodók mindenben. Tudod, Édes, nem vesződöm velük. A többiek szóváltásán, a vitákon csendesen elszórákozom.

Édes Szívem! Mostanában nagyon sokszor visszagondolok az együtt eltöltött utolsó időkre. Amikor megérkeztél Tófejre. Mennyire örültem. Istenem! Milyen boldogok voltunk... Aztán Sárhida. Milyen jó emberek voltak a házigazdáink! Milyen sár volt! Pat. Milyen szép volt a tó, csónakázás. Milyen jó ráchalat csináltál. Utolsó békés, szép emlékünk volt március 28., a születésnapom. De jó volt a rakott palacsinta, no és a bécsi szelet. Milyen kedves társaság volt. Morgen rőte, Mittelnacht. Szegény Géczy hol lehet? Angol fogságba került. Talán otthon van már? Azt hallottuk, az angolok hazaszállították magyar foglyaikat. 30-án a változás. 31-én búcsúzásunk, este az összetalálkozásunk. Amikor utánad mentem, a nálam maradtakkal. Lóháton, Kanizsa felé. Ez volt a jó Isten első nagy csodája, a mi találkozásunk. Mert, hogy az csoda volt, tény! Aztán a menekülés,

katonanyelven a visszavonulás. Luttenberg (ágyban aludtunk). Elválásunk: Malleggendorf. Kisfalud, Wisch. Összetalálkozásunk. További menekülés: Ligist. Menet hazafelé. Lócsere. Szombathely! De sokszor elmondják itt a társaim, milyen marhák voltunk, hogy nem mentünk haza. Úgy hagytuk magunkat orrunknál fogva vezetni, mint a barmok. A vöröskeresztes nő: ne várjanak semmire, menjenek haza! Az ellenhang, Rozsnyai: bűdös k...! Szeretné, ha elfognának bennünket bumáska nélkül. Sorokpolány. Látogatásaid. Mikor utoljára 5 percig együtt voltunk és megsimogattam a kis Bucakot, már akkor szépen meglátszott. Május 12. volt. Emlékszel, Édes? Istenem, azóta már fél év elmúlt. Már a világon lévő Kisbucakot simogathatnám, ha otthon lennék. Na, majd karácsonykor! A kicsinek is lesz a karácsonyfa alatt valami? Ez a borzasztó, ami örületbe kerget: nem tudom, mi van Veletek. Van-e kicsi? Él-e? Te Édes, egészséges vagy-e. Simán ment-e a szülés? Borzalmas ezeket nem tudni.

Ezek után már csak csúnya emlékeim vannak. Kivéve Viki nénivel való találkozásom Budapesten. Szegény nagyon sírt. Olyan jó volt, amikor az ő áldott jó, szerető szívébe belepillantottam és megéreztem azt a végtelen szeretetet, ami felém sugárzott a bedrótozott ablakon keresztül. (Negyven tiszt a vagonban, 28 napig összezárva. Napi egy vödör moslék.) (...) Isten Veled, Édes, csókol a Te urad: Ferid

Nov. 29-e van. Édesem! Lehangeltség okozta 2 napi hallgatásomat, ugyanis itt volt egy orosz százados egy orvosnővel, és megtartották a szabványos orvosi vizsgálatot. A százados nincs megelégedve a munkánkkal, mondotta, hogyha nem dolgozunk jobban – mert hiszen mi vagyunk az okai a rossz munkának – elszállítat bennünket Szibériába, hogyha jól dolgozunk, hamar hazamegyünk. Szóval, még a további munkáktól teszi függővé hazamenetünk idejét. Amikor mi már indulásról beszélünk. No, de azért fel a fej! Még valamiről nem emlékeztem meg. Egy hegedű! Kecskés zászlós komámnak a tulajdonában. Egész úton együtt cipeltük, mentettük meg. Nagyon szépen játszik Karcsi, neki köszönhetjük kellemes perceinket. (...) Borzasztó itt az élet. Látjuk és tudjuk, hogy itt ránk semmi szükség nincsen. Csak kimegyünk az emberekkel és bejövünk velük, egy szót sem szólva egymáshoz. (...) A munkahelyen orosz a munkavezető, úgyszólván ránk semmi szükség. És ezt az oroszok is tudják. Sztálin generalisszimusz parancsa, a tiszt nem dolgozik. És ezt a nép rossz szemmel nézi. Talán a legénység közt is van ilyen.

Visszaemlékszem sok mindenre, ami az életben történt... és elmúlt. Pl. diákéletemben milyen sokszor gondoltam, másodéves képzős koromban, de jó lenne ötödévesnek lenni. Három év múlva, de bekövetkezett. Vagy pl. milyen jó lenne, ha a háborúnak vége volna. Évekig szenvedtünk, no meg a front, és bekövetkezett. Most is bekövetkezik a hazamenetel, s éppen úgy fogok rá visszagondolni, mint a diákévekre, a háborúra, frontra. (...)

1945. dec. 5. Az elmúlt napok történései eddigi fogságunk legszomorúbb korszaka. November 30-án tudtukra hozták, hogy szobánkat el kell hagynunk. Másnap csakugyan kiköltöztettek bennünket a legénység közé. 278-an lakunk egy hatalmas teremben, emeletes priccseken. 10-en egy kis magyar szigetet képeztünk. (...) Dec. 4-én reggel összehívott bennünket a főhadnagy és tudtukra adta, hogy két napig követ kell a tiszteknek törni, mert különben leáll a gyár. Tiltakoztunk ellene, de aztán egymás közt megállapodtunk, hogy a 2 napot végigdolgozzuk. (...) Vége rózsaszínű álmainknak. (...) Dec. 5. van, nem indulunk, most már itt fogunk karácsonyozni és szilveszterezni. Csendben, imádságban, munkában. (...) Csodálatosan megáldott a jó Isten nyugalommal. Tudok uralkodni magamon. Hatásom óriási a társakra... (...)

December 8. Drága Szívem! Most fejeztem be a szentmisét. Elimádkoztam. Ott ültem

melletted az első padsorban, kicsi templomunkban. Eszembe jutott egész ifjúságom, kongreganista életem. 13 évvel ezelőtt, e napon, az avatásom, szép gyülekezetünk, jó lelkipásztorunk. (...) Az utolsó misét Sorokpolányban hallgattuk. Holnap lépünk a 8. hónapos fogságunkba. (...)

December 11. Ez a hatalmas terem sötét, ablakai befalazva, üveg hiányában. Állandóan hideg van. Köpenyben kell lennünk, pokrócba burkolózva. 40 cm széles fekhelyünkön ülni sem lehet, mert a felső polc, az emelet nem engedi. Örökké félhomályban, nem is látjuk egymást. A múlt napokban répát raktunk le vagonokból, össze volt fagyva. (...) Ma hatalmas kalapáccsal követ törtünk, kezünk, lábunk majd lefagytak. (...) A legénység ruházata teljesen lerongyolódott. A 298 között nincs több mint maximum 40 ember, akinek jó a lábbelije. (...) A munkáról bejöttek és a betegek adják át a lábbelijüket azoknak, akik mennek munkára. (...) Óriási iramban megy a munka. A cukorgyár teljes energiával dolgozik, úgy, hogy az emberek napi 13-16 órát dolgoznak. A répa erősen fogy, a gyár e hónapban biztosan befejezi a munkát. Mi jön akkor, fogalmunk sincs. Borzalmasan fázom. (...)

December 16-a van. (...) Kondekkal erősen tervezgetünk, lehetőségeket mérlegelünk, van itt egy német, aki tud oroszul és vele szeretnénk kezdeni valamit. Esténként tárgyalunk. Ő nappal érdeklődik a civilektől az utazási lehetőségek felől. Még semmi időről, sem egyéb konkrétumról nem tárgyaltunk. Nagyon tanácstalanok vagyunk és nehéz a dolgunk. Szerencsével 3-4 nap alatt Romániában lehetnénk, mint szabad emberek. Onnét már könnyűnek véljük a hazajutást. 800 km-ről van szó. Ezen kellene keresztüljutni. Csak egy baj van. Ha elcsúsznak bennünket: Szibéria! Ha maradunk, tán biztosabban, ha később is, hazaérünk. Viszont az az érzésünk, jövő ilyenkor előtt – legális úton – nem kerülünk haza. Ebben a hidegben valóban életpróba lenne a szökés. Mindent megfontolunk, és majd döntünk. (...)

Fogalmam nincs, mi lehet otthon. Hallottuk, hogy Bárdossyt és Imrédit felakasztották és még több főbűnöst. Tudunk a Kisgazdapárt győzelméről és örülünk neki. Erre is számítottunk. Egyébként milyen lehet otthon az élet? Fogalmunk sincs. Az üzletekben van-e áru? Kíváncsi vagyok, kapod-e a fizetésem? Mert ez jár! Remélem, utánanéztél. Mi lehet a pengő értéke? Jobb-e már a pénz? Fogalmunk sincs semmiről, így még elméletben sem tudunk beleilleszkedni az otthoni életbe. (...) Számtalanszor csókollak mindnyájatokat, kezedet és mindenedet csókolom, örökké szerető Ferid

Kurszk 1945. dec. 19. Drága Kisanyám! Megpróbáltatásunk egy újabb szakaszához értünk, melyet komolyan és joggal megpróbáltatásnak nevezhetünk. Tegnap du. otthagytuk RZSAVÁT, a cukorgyárat és 11 magyar tiszt, beérkeztünk Kurszkba. Valamikor 1942-ben május 10-én itt rakodtunk ki. Ebben látszik az élet megcsúfoló gúnya, most itt vagyunk, fogolytáborban. (...) Fűtés egyáltalán nincs. Aztán elrendelték, hogy a rendfokozati jelzéseket le kell vágni. Az is megtörtént. Megtudtuk, hogy itt a tisztek is dolgoznak, mint a legénység. Szóval, Édes, még ilyen rossz helyen nem voltunk. (...) Koszt: reggeli 3 deci fagyos krumplileves, ebéd, vacsora ua. Van itt 1400 fogoly, ebből 500 súlyos beteg, naponta 4-5 halott. Azt mondják, a múlt napokban 15–20 halott volt. Most már akaratlanul is arra kénytelen gondolni az ember – hiába hessegeti el a gondolatot –, hogy csendes elhullásra lettünk ítélve. Innét haza még nem ment senki, kivéve néhány beteg, valami alkalmi szerelvényel. (...) Miért nem mehetünk mi haza? A háború nem követelt annyi áldozatot, halottat, mint a fogság. Hát a jó Isten, nem tekint már le erre a nyomorult világra?
(...)

Dec. 23. Drága Életem! Halott fáradt vagyok ugyan, de nem mulaszthatom el, hogy ezen a

napon ne írjam le, amit reggel óta érzek. Egész nap majd megőrülök. Minden percem otthon van, Veled. Mondhatom Szívem, hogy lélekben végigcsináltam az egy év előtti eseményeket, időrendi sorrendben. El akartam már hessegetni a gondolatokat, mert már alig bírtam zokogás nélkül, de hiába, percről percre végigéltem mindent. (...) Drága Szép Anyám, házasságunk évfordulóján odaszállok Hozzád, megcsókolom drága homlokod, könnyes szemed, és kívánok Neked olyan boldogságot, amilyen boldog még soha senki sem volt, mert nem szenvedett asszony még annyit, mint Te, Te kis hősöm, életem, mindenem. (...) Bocsásd meg, Édes, hogy miattam ennyit kell szenvedned, és feltétlenül bízz az Úristenben, aki most büntet ugyan bennünket, sok-sok bűneinkért, de feltétlen haza fog segíteni, érzem, nem hagy itt, és akkor, minden percem csak a Tiéd lesz. Drága anyám, jó éjszakát! (...) Aludj jól, és sohase feledd, hogy örökké csak Téged szeret és teérted él a jó urad, Ferid.

December 24. (...) Drága Szívem! Kívánom Neked szent karácsony estéjén, hogy a jószagos Isten áldjon meg Téged, az én és picinyeink öröme, hosszú, boldog élettel. Adja meg azt, hogy ez legyen életed utolsó boldogtalan karácsonya. (...) Most Ti biztosan ott álltok a karácsonyfa alatt és imádkoztok. Nekünk is lesz itt karácsonyfánk, ma este kis ünnepséggel, és holnap munkaszünet. Képzeld, az oroszok munkaszünetet adtak, pedig nekik nincs is most ünnepük. Megyek be a terembe, Édes, mert a magyarokból egy kis énekkart csináltam, és két éneket énekelünk: Fel nagy öröme és Ó, gyönyörű, szép. (...) Egész este Veletek leszek gondolatban. Szeretettel csókollak mindnyájatokat, kezedet csókolom, Ferid.

Dec. 26. Drága Életem! Karácsony másnapja van, otthon ilyenkor este mindig valami kis zajos összejövetel szokott lenni. Itt sajnos a nappalok zajosabbak. Tegnap, természetesen, a beígért pihenő elmaradt, reggeltől estig dolgoztunk (...). Nemrég értünk be, csak vacsoráztunk. Szóval, ettünk. Fél csajka moslékot. Az előbb került rám a sor az orvosi vizsgán, 3-as lettem. Miokarditist és reumát mondtam be. Meghallgatta az orvosnő a szívemet és beírta a 3-ast. Ez azt jelenti, hogy napi 6 órát kell dolgoznom, nem 8-at. Ez a szabály. Hogy aztán mi lesz a gyakorlatban, majd meglátjuk. Az énekkar szereplése szépen sikerült. (...) Az egész előadás szép volt, mondják, én nem tudtam oda figyelni, mindig otthon voltam Köztetek. (...)

Dec. 28. Drága Kisangyalom! Dél lesz nemsokára, most ébredtem fel. Álomban otthon voltam. Olyan tiszta volt az álmom, hogy amikor felébredtem, valódi csalódást éreztem. Jól voltatok mindnyájan és sokat játszottunk a kicsi Bucakkal. Vadast ettünk zsemlegombóccal, igen jó volt. Nagyon sokat ettem, ezért volt olyan furcsa éhesen ébredni. Drágám! Örömhírt közlök Veled, nem kell nekem többször kimenni lapátolni, mert (...) kaptam egy írást, hogy csak egész könnyű munkára vagyok igénybe vehető. (...) Már ma nem kellett kimenni. Nagyon jól aludtam délig, e mellett a koszt mellett teljesen tönkrementem volna pár hét alatt. (...) A hazameneteli hírek teljesen elmaradoztak. Nincs már még csak rémhír sem. (...) Lehet, hogy éppen a nagy csendre valami következik. Tudod: így vigasztalom magamat, Édes! Jót tennél Te is, ha így vigasztalnád Magadat, nem vennéd a dolgot nagyon a szívedre. Látod, Édes, úgy kerültem én ide, optimisták voltunk, hittünk a mesének. Milyen szépen hazamehettünk volna. Kocsival Szombathelyről. De hát, hittünk. 13 000-en csak itt! Egy magyar tiszt nem hazudik, ha vöröscsillag van is a sapkáján. Hiába, az ember mindig tanul és tapasztal. Hogy hazudtak! Írást kaptok, mehettek haza. Ha hazajutok, azt sem bánom, hogy itt voltam. Tanul itt az ember. Ennek az iskolának is hasznát vesszük még az életben. Csak valami nyavalya el ne vigyen bennünket, mert itt naponta 4-5 halott csak van. (...)

Vagyunk 1300-an, ebből 600 beteg, 300 OK-s osztályozású, vagyis munkaképtelen, ezek

közül halt meg tegnap három, jajszó nélkül. Elaludtak, végelgyengülésben. Kb. 3-400 dolgozó van összesen. (...) Öltözetlen, étlen emberek 20 fokos hidegben dolgoznak. Mit gondolsz, mennyi idő kell, hogy tönkremenjenek? (...)

December 31. Drága Szerelmes anyám! Megint olyan naphoz értünk, amikor végtelenül fáj, százszor, ezerszer jobban, mint máskor a távollét. (...) Vajon mit is csinálsz éppen most, Édes? Egy csendesen sírdogáló, gyermekét simogató asszonyt látok lelki szemeim előtt, aki az urát nagyon, de nagyon haza várja. Te vagy az, Édes? Az egyetlen az egész világon, az egyetlen örömöm, hogy tudom, hogy nagyon szeretsz. Ez az egyetlen kincsem, gyönyöröm. Ezt őrzöm lelkemben, és ezért a szeretetért élek, szenvedek, ez ad értelmet az életnek, ezért félttem az életemet. Szilveszter este van. Karcsi barátom elhúzta mindegyikünk nótáját. Még mindig megvan a hegedűje. (...) Drága Kisanyám! Kívánok Neked egy boldogabb új esztendőt. (...) Áldjon meg benneteket a jószágos Isten, és hallgassa meg könyörgéseiteket. Kérem a jó Istent, áldja meg a magyart, jó kedvvel, bőséggel. Legyen végre minden család együtt. Szárítsa fel a könnyeket minden szenvedő arcáról, oszlasson el minden bánatot és árásszon a világra isteni szeretetet. (...) Isten Veled, Édes. Légy boldog, a mielőbbi viszontlátásra, csókol Ferid.

1946. január 6. Drága Kisanyám! Ne haragudj, hogy ilyen későn köszöntlek az új esztendőben, de utolsó napjaim olyan bonyodalmasak és mozgalmasak voltak, hogy nem tudtam írni. Hogy előről kezdjem. Már említettem a kis cédulát, Kizárólag könnyű munkára. Ezek után jelentkeztem a magyar parancsnoknál, Répási Sanyinál, aki egy oroszul tudó felvidéki (most már orosz terület) zászlósnál, aki azt mondta, maradjak csak nyugodtan itt bent és aludjak nagyokat. Itt kezdődött a jobb sorsom. Másnap aztán behívatott és említette, hallotta, hogy nagy zenész vagyok. Megcsinálhatnám a jövőmet. Egyvalamit kellene ismerni, zenekarra komponálni, betanítani, ez pedig a (mit gondolsz mi?) a Cigánybáró. Van Isten! Vállaltam. Papirost, vonalzót, ceruzát kaptam, meg helyet a stábon és egész éjszaka dolgoztam. (...) Reggel még, azon álmosan, fáradtan, bemutattak a 26 tagú német hivatásos zenekarból álló zenekarnak, az ungarisch kapellmeistert! Nagy határozottsággal elkezdtem a betanítást (...), korigáltuk a kisebb tévedéseket, és a nyitány első fele 2 órán belül jól szólt. Néhány napra rá elkészült az egész mű, 35 perc lejátszási idővel. Tegnap este megvolt a premier. Óriási taps, óriási siker. (...) Visszavarratták rendfokozati jelzéseimet, kitüntetéseimet és meister lettem. Előnyöm óriási: dupla kosztot kapok (melyet kiverekedtem a zenekarnak is, amiért nagyon szeretnek), dupla kását + halat (ha van). A zenekar teljes segítségével óriási tekintélyem lett, mint karnagynak. Látod, ilyen Szívem az élet. Most fizetődik vissza a zene iránti érdeklődésem és Hatvány Lajos tanár úrsikerese pedagógiája. Most aztán meleg zeneszobában komponálok, és a zenekarnak tanítom be a darabjaimat. Most készül egy másik egyveleg a Lehár operettekéből. (...) Képzeld Édes, milyen úr vagyok. Amíg kinn dolgozó tiszt társaim még sötétben sorakoznak és mennek ki munkára, cementet raknak ki vagonokból és hordanak raktárba, este egy meritést kapnak, addig én jóllakom. (...) A másik nagy esemény: szállást változtattunk. Egy másik barakkba kerültünk. A magyar parancsnok jelölte ki helyünket: Kecskését, Kondekét és az enyémet, 3 helyet a kályha mellett, villany alatt. Ez a barakkban a legjobb hely. (...) Nem akartam a zenekarhoz költözni, itt tudok segíteni a magyarokon, tisztársaimon, ha kapok valamit (ennivalót, mahorkát). Édes Kisanyám! Most hála Istennek, a viszonyokhoz képest „jól” megy sorom. Lehet, hogy ennek köszönhetem hazatérésemet.

1946. január 7. Drága Szívem! (...) Este megvolt a díszelőadás. Amikor számom elején meghajoltam, már nagy tapsot kaptam. A szám után szünni nem akaró, óriási taps. Jutalmunk az előadás utáni kása, melyet a szereplők kaptak. Mindenki annyit, amennyi belefért. Én másfél csajkával ettem csak, de volt, aki 3-at. Egyszerrel jól sikerült az est. (...) Ma hétfő van, reggel fél 7. Most jöttünk a reggelizésből. Elég jó ízű leves volt. Persze

karnagyai sűrűséget kaptam. Már ismernek a szakácsok! Többet ér, mint 5 táborno ismeretsége. Persze akadnak irigykedő szempillantások is. Most indultak ki munkára a fogolytársaim. Én pedig kitakarítottam és rövidesen nekilátok a következő slágerom előkészítéséhez. (...) Drága Anyám, nem tudom eléggé hangsúlyozni, mint jelent az ilyen időben nem kimenni, hanem melegben komponálni, hangszerelni. Kétségbeesett munka helyett élvezni. Élet a megbetegedés, a halál helyett. Most már biztos vagyok benne – újra meg újra érzem –, hogy a jó Isten mennyire szeret, hogyan segít, és hogy rövidesen haza is segít. Tehozzád, Édes! (...)

Na, az urak, kinn voltak dolgozni az állomáson, mondják, láttak egy szállítmányt, állítólag magyarok voltak, mentek haza. Volt ennél már igazabb hír a hazamenetelről, tavaly, aztán csend. Mindig így szokott lenni. Amikor közeledik egy dátum, csend. És jön egy új dátum. Kész. Ez mind tervszerűen, de mesterségesen költött, megnyugtatóra szánt, bevetett hír. Január 10. Ma kaptunk tisztii produktot, mostanában egész rendesen adják. Naponta 1 ½ deka vaj, 2 csapott kanál cukor. Reggel 20 dkg és délben 20 dkg kenyeret. Uzsonnakor ettem meg a vaját az esti kenyérral, egész jól érzem most magam, ami az éhséget illeti. Mostanában előfordul, hogy nem vagyok éhes. (...)

Készül az új műsor. A János vitézt dolgozom fel, énekkel. Egy másik számot is csinálók: az Egy kis itóka ha bennem van című slágert. (...) Most kénytelen vagyok este és kora reggel dolgozni, ilyenkor ég a villany a fejem felett. (...) Éjjel dolgozom – legtöbbször –, nappal alszom. Itt minden fordítva van.

Édes Kicsinyem! Most már mindennap – szomorú szívvel, de – kevesebbet fogok írni, mert erősen fogynak a lapok. (...) Hazamegyek. Eljön az idő, mert el kell jönnie. Tűröm a lélek kínlódását, mely nagyobb a kiéhezett, szennyes, fáradt test szenvedésénél, melyre keményedéseket és kék-zöld foltokat tört a deszkapriccs, amitől fájnak a kiálló csontok, ahogy az ízület a hidegtől, megfázástól, reumától. A lélek szenved itt, szinte elfásult, érzéketlen a test, a lélek hazavágyik, azok után, akiket szeret, aki hiányzik. Semmit sem találsz itt, ami otthon természetes: a mindennapi eledel, a mindennapi szeretet. Itt csak DAVAJ van, kergetőzés, üldözés, káromkodás. (...) Add Uram, hogy megismerhessem, akit Te adtál nekünk, hogy láthassam, megfoghassam, magamhoz öleljem, drága anyjával együtt. Nem ezt a világot szántad nekem hála legyen ezért Neked. Szabadíts hát meg belőle. (...)

Január 14. Drága Szívem! Tegnapelőtt végtelen örömmel láttunk hozzá a levélíráshoz, ugyanis végre a sokat ígérgetett vöröskeresztes válaszos levlapok megérkeztek, és mindnyájan kaptunk egyet. Kevés reményünk van ugyan, hogy mostanában hazaér, de hát egyszer csak megkapjátok Édes, és tudtok rólunk. A választ igazán nem lenne jó itt megvárni, mert ahhoz, véleményem szerint jó pár hónap kell... (...)

1946. január 25. Drága Kicsi Szívem! 11 napja, hogy utoljára írtam Neked, takarékoskodom nagyon a hellyel, mert az az érzésem, hogy az ősz vissz haza bennünket, de legalább a nyárvég. Múlt vasárnap nagy sikerem volt a hangversenyünkön. (...) A legnagyobb tapsot kaptam, háromszor kellett a számot előadnunk, szünni nem akaró tapssal jutalmazták műsorunkat. Az elmúlt hétfőn este szintén történt valami. A tábor magyar parancsnoka összehívta a magyarokat és bejelentette, hogy szeretné, ha alakítanánk egy magyar egyesületet. Azonnal meg is alakítottuk a MAGYAR ANTIFASISZTA KÖRT. A kör vezetésével és egyben a tábor magyar propagandista teendőivel engem bíztak meg. Ismét egy óriási alap, itt benn maradásomra. (...) Tevékenykedem, de a melegen. A kórházban a betegeket látogatom. Papi teendőket végzek. Visszahozom az életet azokba, akik már lemondtak. Jó hangulatot teremtek a

magyarok között. Ez a legnehezebb, mikor magam is legszívesebben sírni tudnék. Így bohóckodni, viccelődni, próbálja meg, aki még nem csinálta. (...)

1946. február 26. (...) Drága Kicsinyem, sajnos a hazamenetelről semmi hír. Rossz az annál több. Kiütéses tífusz a lágerban. Az oltásokat kapjuk. Tegnap kaptam a másodikat. A fertőtlenítés ész nélkül folyik. Tetű hála Istennek egy szem sincs. Reméljük, és úgy is látszik, sikerül megakadályozni. Biztosan sikerül. Ma volt az osztályozó vizsga, egy vén skatulya tartotta, 2-es lettem (csakugyan, szó, ami szó, most egész jó húsban vagyok). (...) A dupla kosztot már rég nem kapom. Most rettenetes a koszt. A zárlat miatt (flekkítífusz) nem járhatnak ki dolgozni, és olyan kosztot is kapunk. Reggel, délben, este fél liter forró víz. Van benne néhány szem hajdina. Ma este aztán még kenyeret sem kaptunk, mert kifogyott. A barakkban nincs fűtés, ruhában alszunk. Egy pokrócunk van, a legénységnek még az sem. Borzasztó.

1946. március 1. Drága Kisanyám! Beköszöntött március, születésem hónapja, itt a tavasz. Egy év előtti események jutnak eszembe, azok a kedves kis községek, melyekben olyan boldogan éltünk. Sokat mesélek Karcsi barátomnak ezekről az időkről, olyan jól esik mesélni róluk. Olyan jó is most a múltból élni, hisz tervezgetni nem tudunk. Mert fogalmunk sincs, mi van otthon. Az újság, amit mi kapunk, érdekes. Az egyik helyen azt írja, a hadifoglyok semmi hátrányban nem részesülnek, ha hazajönnek. A másik helyen: állásaikat nem kapják vissza azok, akik Nyugatra távoztak. Érthetetlen. Engem Kicsinyem, őszintén szólva, nem nagyon érdekel, mert kocsisra és kocsmárosra mindig lesz szükség, akkor pedig megélünk. Itt a lapátolást és földmunkát is megtanultam, vagonból kirakodó specialista vagyok, akár répát, akár szenet, salakot, akár homokot, égetett meszet kell „abládenolni”.

Újabb sikereim: egyveleg a Marica grófnőből és egy Csárdás egyveleg, melyet most tanítok be. Hála Isten benn maradtam, mint a zenekar nélkülözhetetlen vezetője, meg mint propagandista. Most tehát a 2-es osztályzásom mellett sem kell kijárnom dolgozni. (...) Ma 9 halottja volt a tábornak. Van még néhány haldokló, igaz, ebben soha nincs hiány. Ha ez így megy, egy esztendőre biztosan elfogyunk. Nem lesz gond a szállítással, és otthon sem az állásadással. Nem kell majd félni tőlünk, hogy esetleg reakciósok leszünk. No, de most van egy bizodalunk, a békekötés. A békeszerződés aláírása után, tehát legkésőbb ősszel, hazamegyünk. (...) Sokszor eszembe jut Édes, amit mondottál a légitámadások alkalmával: „A jó Isten velünk, nem félek!” Én is úgy érzem, a jó Isten velem van, nem kell kétségbe esnem. És erős szent hitem: hazakerülök! És Veled én még egy boldog életet fogok végig élni, Kisanyám, a Bucakokkal, akiket a jó Istennek tetsző módon fogunk nevelni. Amelyik netán katona akar lenni, leküldjük idegenlégióba. Az én gyerekeim csak ott katonáskodhatnak. Másutt nem. Nagyon késő van már, búcsúzom Édes Kisanyám...

1946. március 4. Drága Kicsi Anyám! Bizony, nagyon hideget hozott a március. Olyan hideg van pár nap óta, hogy egész télen nem volt ilyen. Reumás lábaim fájnak is, ám. (...) Ma hallottam, hogy a főlágerbe jöttek válaszok a haza küldött lapokra. Istenem, de boldog lennék, ha én is kapnék Tőled. (...) Különben kicsi Szívem, unalmasan és éhesen telnek napjaink, a zárlat még mindig tart. Hála Isten, már tegnapelőtt megkaptuk a 3. oltást, és tetű sincs egyáltalán, úgyhogy megnyugodtunk. Megbetegedés sincs már: tífusz megbetegedés. Egyéb, pl. végelgyengülés, végkimerülés, van elég. Ilyen fiatalon! Úgy érzem, a jó Isten megsegít, és akkor nem lesz semmi baj. Lassan megtelik ez a kis imakönyv. Spórolok vele, nagyon. Ne haragudj, Édes, ezentúl röviden írok, inkább gyakrabban. Búcsúzom is. Gondolatban melletted vagyok, kívánok nyugodt, jó éjszakát, szép álmokat, csókol szerető férjed: Ferid.

Március 12. Drága Életem! Borzalmas március szakadt ránk. 10-én egész nap az udvaron,

a napon sütkéreztünk és azt hittük, vége a télnek, itt a tavasz, két nap óta megállás nélküli hóvihár van. Borzalmas ÉK-i szél vágja a havat, szakadatlanul. Természetesen a munka folyik. Szegény gyerekek borzalmasan megfáznak odakinn. De mivel a baj sohasem jön egyedül, van egy óriási másik baj is. Ma sem reggel, sem délben nem kaptunk kenyeret. 400 grammal már tartoznak, amit nem fognak megadni. Most már 1 kg kenyérral károsodtunk. (...) Éhségtől, hidegtől szenvedünk, lelkileg gyötrődünk, ez már nem is szenvedés, ez már olyan, mint az ájult állapot. A fagy, ami a lelket körülveszi, ha kap egy kis forróságot – eszébe jut otthona, felesége, családja –, sisteregve pattogzik, törik széjjel és a törött jég vágja, marja a lelket. A lélek, Istenem, és van, aki nem hisz benne. Nem hiszi, hogy van örökkévalóság, van Isten! Itt nagyon sok van ilyen. Érezzük ezt a tényt a bőrünkön. Szeretlenség, részvétlenség, nincs szájalom. Itt brigád van, munka van, lelketlenség. Adná Isten, hogy vége lenne ennek a borzalmas életnek. (...) Hála Isten, jó az egészségem. Ez biztos és fontos! Ha ez megmarad, hazajutok. Ha az idén nem, jövőre. Drága Kisanyám, remélem a kis Bucakkal együtt nagyon jól vagytok. Jó lenne, ha írtál volna, és megkapnám. Millió csók, szerető urad, Ferid

Március 25. Drága Kisanyám! Mióta nem írtam, sok esemény történt, melyekről beszámolok. Először is egy érdekes dolog történt velem kb. 1 hete. Az itteni orosz instruktor hívott magához, kikutattak. Elvettek tőlem minden iratomat, csak a fényképeket és az imakönyvemet adták vissza. Kellemetlenül érintett a dolog, mert fogalmam sincs, miért történt, de már napirendre tértem felette. Az volt a különös, hogy név szerint, pont engem keresett, hívatott. (...) A másik újság: megvolt az orvosi vizsgálat és 2-es lettem. Hála Isten, valóban jó kondícióban vagyok. Valószínű, sőt biztos, hogy elsejétől nekem is ki kell mennem dolgozni. Na, de egy szavam sem lehet, mert a telet ott benn éltem végig. Ha bejön a jó idő, nem lesz rossz kijárni. De lehet, hogy meg tudom játszani, hogy nem kell. A jó Isten megsegít. Ahogy ő irányítja, úgy lesz jó. Gondoskodó kezét mindig érzem. Nem hagy el. A következő, csakugyan érdekesség, hogy az elmaradt 1 kg kenyeret napi 20 dkg-s pótlással megkaptuk. Jóllaktunk – majdnem – párszor. (...) Mostanában ellenőrzést várunk, és ilyenkor jó a koszt. Sűrű borsó, krumpli, korpaleveseket kapunk, és délben jó édes kását. Ma hajdinakása volt, de kitűnő. (...)

Állítólag Truman három követeléssel fordult az oroszokhoz. 1. hadifoglyokat engedje haza 2. zabra beszüntetése 3. német területek kiürítése. Ehhez kértek 3 hét időt. Nem tudom, Édes, bár igaz lenne. Churchill és Sztálin beszéde nagy izgalmat okozott táborunkban. De én csak annyit mondok, Isten őrizzen meg bennünket egy háborútól. (...) Most már csakugyan mindent megírtam, éjjel van, befejezem. Elimádkozom közös imánkat és elalszom. Te már, Édes, alszol. Remélem, a pici nem sír, jól megnevelted. Vagy tán nem hagyja magát? Álmodjál szépeket, kicsi Mindenem, kézcsókomat küldöm, számtalanszor csókollak, végtelenül szeretlek, a Te hűségesebb jó urad, Ferid.

Március 28. (...) Napsugaras, szép márciusi nap van, csupán a szél teszi zorddá, hideggé. Most szül.napom du.-ján gondolatban hazamegyek. Érzem a langyos levegőt, látom a zöldellő, rügyező fákat, zöld határt. Mennyivel másabb minden. Melegebb lesz a szívem, mikor haza gondolok, és nem győzök hálát adni a jó Istennek, hogy az az én világom, az az enyém. (...) Délelőtt írtam Nektek lapot. Tábori válaszos levél, olyan gonddal írtam, remélem, megkapod. Már ez a harmadik. Már úgy szeretném egy lapodból megtudni, hogy megkaptad üzenetemet. (...)

Március 31. Drága Kisanyám! Elmúlt a március és mi még mindig itt vagyunk. Úgy látszik, már az 1 évet ki kell húzni fogságban. Ki hitte volna ezt tavaly ilyenkor? Szombathelyen keresztül, hazafelé menetelve. PAPIROSÉRT. Bár... no de hagyjuk. (...) Végtelenül szeretlek Benneteket. Búcsúzom, az éjjel fertőtlenítés volt, fáradt vagyok, lefekszem. De jó lenne a mi kis szobánkban! Melletted. Heverőnkön, paplannal, a jó

melegben. Tejet inni, puha kenyérral. Rádiót hallgatni, hálóingben, tisztán, jószagúan és megcsókolni Téged, forrón, szerelmesen, Te Drága, Te Életem, Mindenem! Kezedet csókolom, a téged örökké rajongó urad: Ferid.

Április 11. Sebesen múlnak a napok egymás után. Hiába látszik olyan kilátástalannak, azért mégis minden nappal közelebb vagyunk a hazajutáshoz. Erdélyi Lacitól ismét kaptam levelet. Olyan hangulatban ír, mint aki biztos, hogy máris indulunk haza. Legfeljebb 1-2 hónap már a fogság. Tegnap este egy nagyon jó újságot hallottam. Sajnos a forrást nem ismerem, újság vagy rádió, azt mondták, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök és a külügyminiszter Gyöngyösi és valami hadifoglyokkal foglalkozó repülőgépen Moszkvába érkezett. Ha ez igaz, akkor rólunk tárgyaltak, és akkor csakugyan remélhetünk. Úgy érezzük mi már, hogy a magyar kormány egyáltalán nem törődik velünk, leírtak minket, mint a II. hadsereget. A többi nemzet foglyai milyen szépen elmentek már haza. Csak pár román felejtődött itt, és a magyarok. No, de most komolyan reméljük, aratásra otthon leszünk. Komolyan úgy érzem, mire az imakönyv betelik, otthon leszünk. Spórolok vele, mert az úti élményeket is szeretném megörökíteni. Sőt, az utolsó lapot otthon szeretném teleírni. (...)

Április 13. Drága Kisanyám! Igaz, hogy a kormánydelegációnk 9-én, repülőgépen érkezett Moszkvába. Már a faliújságon minden magyar láthatja képen, Molotov és Dekamarov között Nagy Ferencet és Gyöngyösi Istvánt. Nézik is a bajtársak és reménykednek, könny csillog a szemükben. Az Izvesztyijából közölt kép és szöveg van kitéve, magyarra lefordítva. Valóban olyan fogadtatás volt, hogy nem hinné az ember. Egy kis, 8 milliós állam férfitjait egy ilyen hatalmas birodalom ilyen megtisztelő, ünnepélyes fogadtatásban részesítse. (...) Amikor Répánszki Sanyival lefordítottam a szöveget, biztosra vettük, rólunk nem feledkezhetek el. Most már biztos, nem csak valószínű. (...) Most én is azt mondom, Kisanyám, ha erre fel sem megyünk haza, akkor soha. Ha most nem tudják elintézni, akkor az Isten legyen velünk irgalmas. Csoda jó a hangulat a magyar bajtársak körében. Én, mint propagandista azt mondom nekik, június végéig otthon leszünk, és hogy ne tévedjek, ezért imádkozom. Most, vagy soha. (...) Most tehát, ha megkezdődik a foglyok hazaszállítása, a jószívűség összeesik a jóakarattal, barátsággal és kötelességgel az oroszok részéről. Most sok függ attól is, hogy nyúztatók-e otthon eleget a minisztériumosokat érettünk. Tudom, ebben nem volt hiba. Szóval, Édesem, most ettől a látogatástól várjuk májusi hazaszállítástunkat. Azt minden körülmények között várjuk, hogy Nagy nyilatkozik hazajutásunkról. Nem tudom elképzelni, hogy Sztálin elzárkózik a baráti magyar nép itt lévő hadifoglyainak elengedésétől, már csak azért is, mert végeredményben kevesen vagyunk a német tömeghez viszonyítva és eltűnésünket a munka szempontjából észre sem veszik. Itt is 1000 német és 57 magyar van. A többi táborban is ilyen az arány. Mivel kevesen vagyunk, hazaszállítástunk sem jelent gondot. Az egész kurszki körzet magyarjainak elég lesz a 30 vagonos szerelvény. Most nagyon izgulunk. Kítettük magunkat egy nagy csalódás bekövetkezettségének. Sokszor csalódtunk már, de ez egyike a legnagyobbaknak lesz, ha még júniusban is itt leszünk. Milyen jó Nektek, a rádióból rögtön értesültök mindenről. Millió csók, szeret nagyon, imád, urad, Ferid

Április 19. Drága Életem! Nagypéntek. Nem haragszik meg rám a jó Isten, ha nem böjtöltem, hisz eleget éhezünk. Megtöltöm naponta 3x a gyomromat korpás levessel, de mindig éhezem. No, de ez már csak nem változik meg, viszont megszokni nem lehet. Jóllakunk majd, csak otthon legyünk. (...) A jó Isten meghallgathatja az értem elmondott imákat, mert nagyon jól vagyok, viszonylag, a többi bajtárshoz képest. Pár nappal ezelőtt ugyanis az összes tisztek legénységgel keverve, 80-an elmentek innét, ide 120 km-re, vasutat építeni. (...) Egyedül maradtam magyar tiszt azok közül, akikkel együtt jöttünk.

Csáki Laci hadapród őrmester és Scher Kálmán maradt itt még. Őt jó kommandóba sikerült betétnem. Szegény fiúk, vajon hol hálhatnak. (...) Ma kaptunk friss újságot, ebben is az van, hogy milyen szép és nagylelkű cselekedet, hogy a SZU a magyar hadifoglyokat még a békeszerződés előtt hazaengedi. Írja. De nem vesszük észre. Nem kívánunk mi szállítást sem, csak engedne el bennünket. Igazán kíváncsi vagyok, mi fog történni a közeljövőben ill. egyáltalán, történik-e valami. A békeszerződés után – mondják – nincs hadifogoly. Nem tudom, akkor, ha júniusban csakugyan meglesz, és mi még itt leszünk, akkor fácánoknak fognak nevezni bennünket? Borzalmas, Kisanyám. Ez a csürhe német tömeg, ez a szállás, ez a koszt, ez az élet, ez az örökös davaj. Mintha nem is emberek lennénk. Istenem, egyszer tehessem be a lábam a mi kicsike szobánkba. Nem lesz nálam boldogabb a földkerekségen. Nagyon várom, hogy egy lapot kapjak tőled. Érzem, valamelyik lapomat megkaptad, tudsz rólam. (...) Befejezem Életem, Kisanyám! Kívánok Nektek nagyon boldog Húsvéti Ünnepeket, kezeidet csókolja sok-sok szeretettel, a pici Bucakot csókolom, Téged, Mindenem, örök szeretettel ölel, csókol, a Tehozzád vágyó szerető párod: Ferid

Május 6. Az első örömteli nap, mióta Oroszországban vagyok, Drága Kisanyám! (...) Parancsot kaptam a nacsalnyiktól, hogy a mai nap folyamán a magyarokat és a románokat egy barakkban gyűjtssem össze. Ez a jel: hazamegyünk! (...) Nem találok a helyem, mint az örült járok fel-alá, borzasztó izgalomban tart kétségem: Tisztek is? Mert tudod, Édes, mi történt 8 hónappal ezelőtt laşi-ban?! Ha az most is megisméltődik?! Nem, a jó Isten velem van. Nem hagy el. Az izgalomtól nem tudom folytatni...

(...)

Május 23. Drága Életem! Az este összejövetelünk volt, mely jól belenyúlt az éjszakába. 1 óra volt, hogy nyugovóra tértünk. Nem bírtam elaludni. Rágyújtottam egy cigarettára. Elszívtam. Majd imádkozni kezdtem. Ugyanúgy, ugyanazt, mint otthon szoktunk. Majd azután, hogy éretted imádkoztam, mint mostanában szoktam, a következőt imádkoztam: Édes jó Istenem, segítsd meg az én kisfiamat, majd elgondolkozva így imádkoztam tovább: Édes Istenem, minden este kisfiamért imádkozom, add, hogy valóban kisfiam legyen! Amint ezen tűnődöm, előttem áll Sándor és csak annyit mondott: gratulálok, fiad van! És kiment a barakkunkból. Nem tudom, ez most álom vagy valóság. Azonnal felkeltem, kimentem és láttam, itt a kenyeres autó, és felkerestem Dorogi nevű magyar sofőrt, akitől megtudtam, hogy 2 lapom van a főlágerben, beszéltek Erdélyi Lacival, aki újságolta nekik, hogy mindenki jól van otthon stb. Gondolhatod, Édes, mit tudtam aludni, alig vártam a reggelt, mert tudtam, hogy el fogják hozni a lapot, még délelőtt. Valóban meg is kaptam. Együtt a III. 28-án és IV. 3-án írt lapjaidat. Mióta drága kezed írását olvastam, nem tudok hová lenni a boldogságtól. Még hadifogságom dacára is életem legboldogabb napja ez a mai. (...)

Drága Tündéri anyám! Életem legboldogabb napján köszöntelek Téged. Köszönöm Neked, hogy világra hoztad legdrágább közös kincsünket, kicsi gyerekünket, kis Ferikét! Nem aggódom a jövő miatt, mert velünk az Úristen, ki imámat meghallgatta, és ismét jelét adta szeretetének: Atyai gondviselésének. Csodálatos, hogy milyen pontosan tudatta velem október 21-i álmomban, kisfiunk születését. Bizonyítja ez az imakönyv, rövidesen olvashatod. Az az érzésem, aratásra biztosan otthon leszek. Erre kérem a jó Istent, és ő megadja. Ez az első alkalom, amikor tudatosan búcsúzom tőletek, mindkettőtöket teljes apai szívem minden melegével csókollak, aludjatok jól, álmodj Édes szépeket, hogy Veled vagyok, végtelenül szeret a Te örökké hűséges férjed, Ferid.

Június 19. Drága Kisanyám! Rengeteg beszámolnivalóm van. Ne haragudj, hogy ilyen soká nem írtam, de olyan idők voltak ezek, hogy képtelen voltam írni, és idő sem volt rá. V. 27-én eljöttünk Bakuhof Lágereből, KurszkbólRiskovóra. Mindjárt megérted, hosszú

hallgatásomat. Ide érkeztünk, azzal, hogy itt összegyűjtenek bennünket és megyünk haza. Valóban, mindennap érkeztek különböző helyekről magyarok és románok, úgyhogy pár héten belül 444-en lettünk. Természetesen kijártunk dolgozni, mert tudtuk, hogy ingyen nem etetnek bennünket. Dolgoztunk, mint a barmok, de szívesen tettük. Lassan aztán múlni kezdett a hazameneteli láz, és ma már úgy áll a dolog, hogy hálát adnánk a jó Istennek, ha karácsonyra hazaélnénk. (...) Ne ijedj meg, Édes, szerencsétlenség történt velem. Egy sín esett a hüvelyk lábujjamra, és összezúzta. Már 5 napja nem járok ki dolgozni. Hála Isten nem olyan nagy a baj. Sokkal nagyobb, hogy semmi kilátás a hazamenetelre. (...) Talán otthon már befejeztétek az aratást. Amióta itt vagyok, szimpla koszt és nehéz fizikai munka reggeltől estig. 8 kilót fogytam. De nem is bánom, mert mint Ok-s, biztosan hazajutok, ősszel. A békeszerződéssel annyit vacakolnak, talán nem írják alá előbb, mint jövőre. Egye meg a fene a kormányunkat...

1946. december 31. Drága Egyetlen Kisanyám! Édes Kicsi Fiam! Félév eltelte után ismét megszólal az imakönyv, hogy tanúja legyen az én óriási nagy szeretetemnek, mellyel oly rengeteget gondolok Rátok. Szilveszter este van. Itt fekszem a riskovói láger kórházában, sebes lábammal. Csend és nyugalom van itt. Csak imádkozom, és rátok gondolok. Ma megajándékozott a jó Isten egy lapotokkal, melyet aug. 3-án Pápán írtatok. Végtelen örömmel szorongatom, olvasgatom és égető az én fájdalmam, hogy nem lehetek köztetek. Ki hitte volna: 1947-et itt érzük. Ki tudja, mit hoz az újév? Február 10-én aláírják a békeszerződést, írja az Igaz Szó. De már ezt sem hiszem el. Húsvétig hazamegyünk, suttogják. De ki hiszi ezt el?! Egyszer hazamegyünk, egyszer biztos!!! De mikor?? Nem tudok rá feleletet adni. A hitet ölték ki belőlem. Életem, nagyon sokat imádkozom, csak így bírom idegekkel. (...) Isten veletek. Boldog viszontlátás az új esztendőben. És akkor bizonyára ez lesz a legboldogabb újesztendő. Szerető csók, Ferid.

1947. május 3. Drágám (...), gondolatban mindig köztetek voltam. Sajnos már épp egy hónapja nem kaptam postát, remélem, hétfőn. Most már pedig 2 is esedékes. (...) Már a fogságból nagyon elég. Végtelenül messze vagyok Hozzátok. Fáj a szívem, fizikai fájdalommal, kiszakad a lelkem a mellemből.

(...) Minden rendben volna, csak már mennénk – mint Te is írtad, Édes. De semmi komolyabb rémhír. Ezek szerint már 20x el kellett volna mennünk. Legújabbán máj. 10-én megyünk. Aztán eljön a 10., és egy új dátum születik, de mi maradunk. 2 éves hitegetés után már... Befejezem Édes, mert a hátra lévő lapokon örömhírt szeretnék írni, a hazaindulást! Megörökíteni a pillanatot. Végtelen szeretettel csókollak Benneteket, a mielőbbi viszontlátás reményében: Feritek.

Kurszk – Kolozski – Kiev – Lemberg – Sztrigy – Staniszlau – Kolonea – Gernovic – Iași – Marosesti – Irokien

VI. 8-án: És most!!! Itt ülünk a vagonban, Kondek Géza mellett ül és utazunk. Kisanyám! Berakodtunk a riskovói állomáson, hova gyalog ill. autón mentünk. 17-én értünk Focšaniba, és most várunk, hogy mikor öltöztetnek fel bennünket. Olyan rossz gúnyát kaptunk Kurszkból, hogy ezzel nem engednek tovább. Édes Kicsinyem! De nyugtalanul várom már innét az indulást. Pár nap és ismét együtt leszünk, ez vigasztal.

Jún. 26. 19 órakor ki az utolsó tábor kapuján.

Jún. 29-én 0.45-kor Biharkeresztúr, 7 h-kor Debrecen. De jó lenne, ha véletlenül Bpsten lennél, Édes?!!

Jegyzetek

1 Előadó Mátyus Aliz, a napló írójának lánya. Részleteket a pápai Jókai Kör tagjai olvastak fel. A napló az idei Könyvhéten a Helikon Kiadó gondozásában jelenik meg, Imakönyvbe írt levelek. Orosz hadifogolynapló 1945–47 címmel.

2 Mátyus Ferenc életrajza:

1920. március 28-án születik Pápán.

1939. október 1-től tanító, előbb Döbröntén, majd Pápán.

1940. december 5-én vonul be katonának, korengedéllyel, a 17. honvéd gyalogezred III. zászlóaljához, Zalaegerszegre.

1940 ősztől hadapród őrmester.

1942 májusában kerül hadműveleti területre: Kurszk, Matvejevka

1942 júniusában Nagyezüst Vitézségi Érmét kap (Tim-i áttörés); erőltetett menet a Donig, védőállás kiépítése.

1942. december 23-án kerül kórházba sebesüléssel, légnyomással.

1943. március 4-én visszakerül alakulatához Csáktornyára a II. zászlóaljhoz, itt zászlóalj-segédtszti beosztást kap. Vitézzé avatják, majd zászlóssá léptetik elő.

1944 áprilisában titkos megbízatásban levante körzetparancsnokként Zalalövőre helyezik azzal a feladattal, hogy egy meghatározott körzetben ismerkedjen meg a tartalékos tisztekkel, értelmiséggel, földbirtokosokkal, hogy egy angol ejtőernyős megszállás esetén kikre lehet számítani.

1944. június 4-én hadnagynak nevezik ki.

1944. december 8-án áthelyezik a körmendi Kiegészítő Parancsnokságra.

1944. december 23-án nősül Zalalövön, felesége Czencz Alice.

1945. január 7-én szabadsága lejártával Sárhidára, Bakra, végül Patra megy – a Margitvonalban veszi át egy századnyi egység parancsnoklását.

1945. március 28-án ünneplik születésnapját, 22 órai takarodóval.

1945. március 29-én 0 órakor futárposta érkezett „Morgenröte” felhívással.

1945. március 30-án tömegesen menekülő német katonák rohantak át védőállásukon.

1945. május 9-én vörös csillagos magyar hadnagy biztatására Sorokpolányban várták az igazolóbizottságot. Azzal tartották őket ott, hogy csak igazolópapírral térhetnek haza. Az elkülönített katonákat még mindig a papírra hivatkozva bevagonírozták. Az Mátyus Ferenc a hatodik turnusban indult: egy vagonban 40 tiszt, kétezres szerelvényben, 28 napos utazással, napi egy vödör híg moslékkal. Július 22-én érkeztek laşi-ba, „ahol is úgy estünk ki a vagonból. Szerencsénkre esett az eső, így nagy nehezen magunkhoz tértünk.”

1945. július 25-én 8 tisztársával Obojánba, majd Rzsavába viszik.

1945. december 23-án a kurszki vasúti táborba került, itt egy 28 tagú zenekar karnagya lett

1946. december 23-ától a riskovói haláltábor következett.

1947. március 25-én 44 kg-mal, lábszárfekélyvel került a kijevi hadifogolykórházba.

1947. június 19-én érkezett haza.

1950 áprilisában tanítói kinevezést kapott Pápasalamonban.

1959. augusztus 28-án kap katonai igazolványt.

1961. augusztus 28-án megfosztják rangjától.

1971. március 18-án a hadköteles nyilvántartásból törölték a felső korhatár elérése miatt.

3 Az orosz hadifogságban mindenki által megtanult kifejezés az ötösével: popijáty. Az első világháborúban hadifogságba esett Mátyus Móric, a naplóíró apja szókincsében szintén szerepelt a kifejezés, bár lényegesen több orosz szó és kifejezés között. Igazolja ezt, hogy beszélte anyyira a nyelvet, hogy megkísérelje fiát, a Sorokpolányból induló, Pápán áthaladó, s ott rövid időre megálló hadifogolyvonatból kiváltani. Az erre szánt aranyóra alkalmas váltságdíjnak bizonyult volna, de Mátyus Ferenc századost nem sikerült megtalálni.

4 A számok, a rövidítések a hely minél jobb kihasználását szolgálják, amire, mert az imakönyv szövege mellett csak felette, kétoldalt és alul adódik hely, s csak az új fejezetkezdéseknél ennél nagyobb a terület, ekkor még ez a technika is biztonságosnak látszik. Később, a veszély láttán, hogy az imakönyv betelik, a naplóírásban már újabb szempontok is érvényesülnek, végül annak érdekében, hogy belekerülhessen a megmenekülés és hazautazás ténye, az utolsó évről – kiemelt alkalmakat kivéve – semmi feljegyzés nincs, nem íródnak levelek, s egyáltalán semmi nem kerül rögzítésre.

5 Az álom valóban ifj. Mátyus Ferenc megszületésének napja: 1945. október 21.

6 Az egy barakkban elhelyezett tisztek nevének felsorolása mellett – hiába a Petőfi-hangulatot idéző helyzetkép – ott szerepel a lakcím, amin, ha minden jól ér véget levelezni lehet, de ez egyben az értesítési cím is, halál esetén.